

ZGURA, O VATRĂ DE OLARI

Ovidiu FOCȘA

Lucrarea de față valorifică un bogat fond documentar, rezultat al cercetărilor sistematice de teren întreprinse de specialiștii Muzeului Etnografic al Moldovei din Iași, în vara anului 2005, în zona Huși (Vaslui). Ea se constituie dintr-un proiect mai amplu ce vizează trecutul și tradiția unor meșteșuguri caracteristice Podișului Central Moldovenesc.

Meșteșugurile, ca elemente de artă tradițională, presupun o cercetare interdisciplinară minuțioasă, axată în principal pe stabilirea unui anumit sistem de valori, la care omul tradițional se raporta adesea. După cum am observat, performarea unui anumit meșteșug de către o parte din membrii unei așezări, pe o perioadă mai lungă de timp, determină o relație specială, între acesta și comunitate, care, astfel, ajunge să se identifice cu el. Așa s-a împământenit și a rămas în mentalul colectiv ideea că la Zgura (Vaslui) s-au făcut din totdeauna oale, localitatea fiind cunoscută mai ales ca centru de producere a olăriei negre, așa cum puține au fost așezările din Moldova în care s-a lucrat acest tip de ceramică de veche tradiție dacică.

Fie că erau negre sau roșii, de vatră (de fiertură) sau cu caracter ornamental, oalele din Zgura au fost apreciate și căutate pentru calitatea lor, olarii de aici câștigându-și respectul printre comunitățile învecinate. Nu întâmplător oalele „zgurenilor” aveau mare căutare la târguri, prin sate, lumea așteptându-i și întâmpinându-i cu apelativul „uite zgureanul cu oale” sau cu „hai la oale că a venit zgureanul”, astfel ajungând ca ei să se facă remarcați în primul rând pentru acest fapt. Asemenea celei din Zgura sunt multe situațiile în care comunități întregi din Moldova au ajuns, datorită priceperii și iscusinței oamenilor locului, să se identifice practic cu unul sau mai multe meșteșuguri. Exemplul localității Tansa (Iași), cu un aspect meșteșugăresc foarte complex, este elocvent în acest sens, prelucrarea lemnului, a pietrei și a ceramicii, formând o impresionantă carte de vizită a oamenilor locului.

Aparținând în prezent de comuna Oltețești, județul Vaslui, Zgura a fost una din localitățile ce a cunoscut de-a lungul timpului destule modificări în statutul juridic, fiind în secolul al XIX-lea atât

moșie răzeșească, cât și slobozie, cu acest statut figurând în catagrafiile secolului al XIX-lea, sub numele de Slobozia Zgurii. Recensământul populației din 1912¹ arată că în Zgura trăiau 164 de suflete. În *Marele dicționar geografic al României*², apărut la începutul secolului trecut, referitor la această așezare se face precizarea că aparținea de plasa Crasna, județul Fălciu, aici existând în trecut și un schit de călugări, dispărut odată cu secularizarea averilor mănăstirești din 1864-1865.

Remarcată în principal prin producerea oalelor, Zgura a atras atenția specialiștilor din domeniu, cercetările de teren mai vechi, întreprinse în anii 1971 și 1979, și mai recente, finalizându-se cu o repertoriere amănunțită a zonei și a centrului. Pentru a înțelege dezvoltarea ulterioară a localității Zgura ca centru de olărit este semnificativă informația conform căreia, la jumătatea secolului al XIX-lea, în sat olăritul era prezent³. Acest lucru este reflectat și de numele unor familii (liuzi) ce locuiau la vremea respectivă în sat⁴, frecvența mare cu care apare patronimul de Olaru, cu mai multe variante, îndreptățindu-ne să credem că numărul acestora era destul de important pentru o comunitate relativ mică. Asupra începutului practicării olăritului în Zgura nu deținem un document exact care să ateste primii pași ai acestui meșteșug, dar se pare că primii olari stabiliți aici ar fi venit de la Idriciu, o localitate învecinată, unde, de asemenea, apar menționate nume de olari⁵.

Dezvoltarea ulterioară a olăritului, ca meșteșug specializat în Zgura, a avut loc în primii ani de după 1900. La început, procesul a fost mai greoi, datorită faptului că majoritatea olarilor erau și agricultori, meșteșugurile nefiind pe deplin conturate. Ulterior, în condițiile apariției unui număr tot mai mare de meșteri, cât și a insistenței cu care era cerută ceramica produsă aici, olăritul s-a dezvoltat, ajungând în scurt timp la o producție însemnată calitativ și cantitativ. Începând cu mijlocul anilor '70, producția a început să se restrângă treptat, ajungându-se la dispariție, datorită îmbătrânirii meșterilor și a interesului scăzut manifestat de cei tineri. Totuși, ceea ce trebuie

---

¹ P. Poni, *Statistica răzeșilor*, în *Studii și cercetări*, V, București, Librăriile Cartea Românească, 1921, p. 140.

² George Ioan Lahovari, *Marele Dicționar geografic al României*, vol. V, București, 1902.

³ DJANI, Fond Visteria Moldovei, dos. 277/1845, 26 septembrie 1845, f. 101 v. – 102 r.

⁴ „Ion Olărașu, Ioniță Olariu sân Ioan Olărașu, Gheorghii Olariu, Ioan sân Sandu Olar” (ibidem, f. 169 v. – 170 r.).

⁵ „Ioniță Olariu vinit de la Idriciu, Eni sân Sandu Olariu, Toader Olar” (ibidem, f. 170 v. – 171 r).

remarcat este faptul că, într-o perioadă relativ scurtă, în Zgura, au existat mulți olari, care, prin produsele lor, au avut o mare influență asupra zonelor învecinate.

Importanța centrului a fost recunoscută și apreciată, olarii de aici fiind invitați să participe la târguri încă din anul 1908. Atunci a avut loc un mare concurs de olărie la București, pe data de 21 mai, în cadrul „Bâlciiului Moșilor”⁶. Pe harta centrelor producătoare de ceramică participante, întocmită cu această ocazie, apare trecut și numele localității Zgura alături de alte 21 de sate din Moldova. Prezența activă a Zgurii ca centru ceramic ne-a fost confirmată și de singurul olar pe care l-am mai găsit în sat, care ne-a spus cu regret, că până nu demult, așezarea era plină de olari, cei din neamul Gălățeanu, Breazu, Mocanu, Iacob, Paraschiv, Olariu, Pară fiind printre cei mai buni⁷. Ei erau bine organizați, având pe lângă atelierele proprii din gospodărie și ateliere mai mari, dotate cu mai multe roți și cuptoare de ars oale, unde se folosea munca salariată. De exemplu, frații Ion și Constantin Pară, au amenajat un astfel de atelier pentru a produce țigle și olane, dar și pentru a face demonstrații. Olarii din Zgura organizau și cursuri de deprindere a meșteșugului atât în sat, cât și în localitățile învecinate. Aici închiriau medeanul satului și pentru 2 lei, cât costa intrarea, învățau tinerii să facă oale. Ei au fost chemați chiar și la Iași, în anii '30-'40, de către comercianții evrei. Astfel, un număr de 13-15, meșteri, au înființat un atelier în oraș, unde realizau oale pe care evreii le comercializau, fără ca ei să se mai deplaseze prin sate pentru a le achiziționa. În scurt timp au apărut însă divergențe legate de plata mărfii, astfel că olarii s-au întors în sat. Dincolo de aceste forme de organizare, majoritatea meșterilor lucrau însă individual, acasă, ajutându-se reciproc doar în cazul comenzilor mai mari, când nu puteau face față, situație întâlnită mai ales în preajma moșilor și a unor mari sărbători religioase.

Olarul *Gheorghe Iacob*

Ultimul descendent al breslei olarilor din Zgura, cel care ne-a povestit „ce frumos era altdat' în sat”, Gheorghe Iacob olarul, așa cum își spune și îl știe lumea în

⁶ Silvia Zderciuc, Mircea Dumitrescu, *Concursul de olărie din 1908*, în Revista Muzeelor (RM), nr. 1/1970, p. 68.

⁷ Inf. Gheorghe Iacob, 76 ani, agricultor, sat Zgura, com. Oltenești, jud. Vaslui (înregistrare mg., iulie 2005).

sat, deși nu mai lucrează demult oale, este, la cei 76 de ani ai săi, singura mărturie a faptului că acolo a fost un centru ceramic. Neputincios și infirm, el ne-a fost de mare ajutor în încercarea de a reconstitui lumea de altă dată a zgurenilor. Fiind fiul renumitului olar Mihalache Iacob, născut în 1908, lui Gheorghe nu i-a fost prea greu să deprindă meșteșugul oalelor, crescând practic într-o familie de olari în care bunicul său, Dumitru Gălățeanu, se numără printre primii olari din Zgura. De altfel, filiația bunic-tată-nepot, în privința deprinderii unui meșteșug anume, ne este cunoscută. Aceasta era principala modalitate de transmitere în satul tradițional, întâlnită și în cazul altor familii studiate de olari: Castan din Dumeștii Vechi (Vaslui), Ochiană din Curteni (Vaslui) sau, mai recent, Ifrim din Schitul Stavnic (Iași). Cu siguranță că majoritatea vechilor meșteșuguri au avut ca principal element de propagare familia, unii învățând de la alții, cei mai tineri de la cei mai în vârstă, ceea ce nu mai este valabil și în prezent. Fiind o familie numeroasă, cu nouă copii, practicarea olăritului s-a dovedit de mare ajutor, compensând, în mare parte, neajunsurile provenite și din faptul că familia Iacob nu avea nici prea mult pământ arabil, care oricum la Zgura este deficitar, atât calitativ și cantitativ. În schimb, lutul de oale se găsea din abundență, fiind bun de lucru chiar de la suprafață: „Era de ajuns o pană, două de hârleț ca să dai de o vână bună de pământ”. Cu toate acestea, de cele mai multe ori, pământul se încerca⁸. După cum ne-a relatat olarul, în sat, erau mai multe locuri preferate de olari: „la Școală”, „la Biserică”, sau „la Breazu” după numele proprietarului. Dacă ținem cont de faptul că în Zgura s-au lucrat numai vase de vatră, deci care mergeau la foc, înclinăm să credem că, din punct de vedere calitativ, pământul e argilos, des în pori, gras, cleios, având cam 50% nisip⁹.

Nota caracteristică a ceramicii de Zgura, desprinsă atât din informațiile de teren, cât și din cercetarea patrimoniului muzeului ieșean, este dată de caracterul utilitar al ei, aici realizându-se întreaga tipologie a vaselor de vatră, de factură simplă¹⁰. Fie că erau roșii,

---

⁸ Se scotea o cantitate mai mică de pământ din care se făceau două-trei oale de probă, ce erau puse la uscat pe schelă, într-un loc răcoros; dacă crăpau, pământul se considera rău și atunci se lua din altă parte.

⁹ Gheorghe Iordache, *Ocupații tradiționale pe teritoriul României*, vol. III, București, Editura Academiei Române, 1999, p. 78.

¹⁰ Din categoria de vase produsă la Zgura reținem în principal oalele de lapte, „lăptări”, cu capacități diferite, de la 0,5 l, pentru laptele de capră, până la 3 l. De asemenea, s-au mai produs oale de sarmale, împărțite, după capacitate, în: pui (1 l), mijloc (1,5-2 l), frunte (3 l), vase de mare capacitate: chiupuri, de formă ovoidală, borcane cu capac, de 10-15 l, pentru depozitarea alimentelor pe timp de iarnă, precum

adesea smălțuite, sau negre, acestea aveau forme și capacități diferite, de unde și larga lor utilizare. Fără a avea valențe estetice deosebite, acestea erau făcute exclusiv pentru prepararea, consumul și păstrarea alimentelor.

Producția olarilor din Zgura era completată și de o categorie aparte de vase cu caracter ritual, ulcelele moșoaice. Arse reducător sau oxidant, cu decor vegetal, pictat cu var, cu ajutorul paiului de trestie, ele erau legate, în special, de un străvechi cult al moșilor și strămoșilor; de obicei, se dădeau de pomană pline cu vin sau cu alimente. Atunci când se apropiau moșii de vară sau de iarnă, toți olarii din sat făceau numai moșoaice, atât de mare era cererea. În Moldova, astfel de vase s-au mai făcut *numai* de către olarii renumitului centru de ceramică neagră de la Poiana Deleni (Iași). Prezența lor trebuie pusă obligatoriu în relație cu unul dintre cele mai așteptate momente ale satului tradițional, pomenirea morților. Eveniment de mare însemnătate pentru întreaga suflare a satului, acest moment se distinge „în contextul obiceiurilor de peste an, de mare complexitate, din structura căruia nu s-a șters nimic, cu tot modernismul care s-a abătut și peste satele cele mai izolate”¹¹. Datorită semnificațiilor profunde pe care le aveau, moșoaicele erau bogat decorate, combinații simple de elemente și motive contribuind la realizarea unor compoziții ornamentale rafinate. Motivele vegetale (frunza de stejar, diverse tipuri de flori, semnul brăduțului, păstaia) erau cele mai întâlnite, „omniprezența florilor, inclusiv a celor pictate pe pereții vaselor de ceramică ce se dau de pomană, amintește încă o dată de antica *Rosalia*, sărbătoarea trandafirilor ce se puneau pe morminte, adusă la gurile Dunării de colonii romani”¹². De altfel, acestea erau singurele vase din Zgura ce se ornamentau prin pictare, celelalte, folosite în viața de zi cu zi, aveau un decor simplu, rudimentar, constând dintr-o linie vălurită făcută cu colțul fchieșului sau chiar cu degetul. În patrimoniul Muzeului Etnografic al Moldovei din Iași se află astfel de ulcele moșoaice, realizate în principal de Mihalache Iacob.

și o mare diversitate de străchini, de formă tronconică, cu buza verticală. Pentru cișmele și fântâni se făceau olane folosite la scurgerea apei, cu dimensiuni de 3-4 m.

¹¹ Pamfil Bilțiu, *Studii de etnologie românească*, vol. II, București, Editura Saeculum I. O., 2004, p. 44.

¹² Ion H. Ciubotaru, *Catolicii din Moldova*. Universul culturii populare, vol. II, Iași, Editura Presa Bună, 2002, p. 192.

În privința arderii oalelor, la Zgura există un singur tip de cuptor ce se încadrează, după tipul și forma vetrei, în categoria cuptoarelor de formă tronconică, cu vatră organizată, sub forma unei mese rotunde înconjurată de o cărare¹³. Acest tip de cuptor este caracteristic și altor centre de olărit din Moldova, între care menționăm localitatea Brădești – Vaslui, el fiind o formă mai evoluată a tipului de cuptor tronconic simplu, fără vatră organizată. Lemnul folosit la ardere provenea din pădurile ce înconjoară Zgura, „Râpa Zgurii”, „Pădurea lui Moise”, aprovizionarea făcându-se periodic¹⁴. Reconstituirea tipului de cuptor, specific acestui centru, s-a făcut exclusiv pe baza relatărilor lui Gheorghe Iacob, cât și a consultării literaturii de specialitate; în momentul cercetării, în tot satul nu a mai fost găsit nici un astfel de tip de cuptor, fapt ce arată, o dată în plus, dispariția meșteșugului.

Referitor la producerea și desfacerea mărfii, Gheorghe Iacob ne povestea că olarii țineau, de obicei, seama de solicitările oamenilor, astfel că, la începutul primăverii și toamnei, cât și în ajunul moșilor, ei făceau numai anumite tipuri de oale ce aveau cerere, ori lăptărețe, ori oale de sarmale sau moșoaice. Vânzarea mărfii avea o mare importanță, de ea depinzând, în mare măsură, reușita comercializării. Astfel, în preajma sărbătorilor, „zgurenii cu oale” așa cum erau ei numiți, umblau cu căruțele prin satele învecinate: Barboși, Vutcani, Mălăești, Deleni, Oțeleni, Răceni, Stuhuleț, Chetriș. Bun cunoscător al spiritului comercial, olarul se înțelegea cu ceilalți, și, pentru a nu se concura, fiecare pleca într-o direcție diferită. Pentru a atrage atenția oamenilor și a fi cât mai convingători, ei puneau la roata căruței, în loc de piedică, o oală mai groasă pentru a demonstra astfel rezistența ei. Unii apelau și la o serie de trucuri pentru a scoate în evidență calitatea mărfii vândute; astfel, loveau de pământ o oală cu pereții mai groși, în așa fel încât ea să nu se spargă. Pentru că drumurile făcute de olari prin sate erau anevoioase și chiar periculoase, unii olari își duceau marfa la prăvăliile din orașele învecinate (Huși, Vaslui), unde comercianții o preluau, plătind-o în avans. Adesea, se întâmpla ca oalele să fie date direct din poartă; toamna, mai ales, Zgura era vizitată de către „munteni”, oamenii de la munte, care achiziționau oale în schimbul unor produse agricole, în special cartofi.

---

¹³ Florea Bobu Florescu, *Evoluția cuptoarelor de ceramică din Moldova*, în *Studii și cercetări de etnografie și artă populară*, București, Editura Științifică, 1965, p. 188.

¹⁴ Era preferat lemnul de stejar, carpen și ulm, de esență tare, cu care se încălzea cuptorul, formând jarul, ce era menținut apoi o zi întreagă cu ajutorul lemnului de tei, acesta fiind mai moale.

În colecția de ceramică din cadrul Muzeului Etnografic al Moldovei din Iași se află un număr însemnat de obiecte provenite din Zgura, ele fiind în prezent singura mărturie a localității ca centru ceramic. În anii 1971 și 1979 s-au achiziționat ulcioare, moșoaice, lăptărețe, străchini, oale de sarmale, dar și obiecte mai inedite. Printre acestea se remarcă cornul de pază în vie, din ceramică neagră, folosit de săteni pentru a semnală eventualele pericole legate de furtul strugurilor, dar și pentru alungarea graurilor, care puteau produce mari pagube. Tot din Zgura provin vase-cuiburi de păsări, inedite prin forma antropomorfă pe care o au.

Răspunzând necesităților comunității și fiind legată de anumite obiceiuri, ceramica de Zgura a fost una din importantele forme de manifestare ale creației populare din Podișul Central Moldovenesc. Trecerea timpului și ofensiva modernității a hotărât destinul acestui centru de olărit ce s-a alăturat multora despre care se vorbește doar la timpul trecut.

Abstract

Within the specialized literature, the locality of Zgura (Vaslui county) is known first of all as an important black pottery production centre. This ancient occupation has a Dacian origin and it has been acknowledged only in very few locations throughout Moldavia. Famous for the high number of potters practicing this occupation at mid-20th century, but also for the very varied black ceramicware, but also red, enamelled or not enamelled, Zgura was a site like many other within Moldavia whose existence depended on the production of utilitarian ceramics. Consequent to field investigations, the information collected from Gheorghe Iacob, the only potter still alive in the village, was very helpful although the pottery centre does not exist any more and no potter still practices this craft. According to the craftsman's words, this occupation was very popular in the village, and the ceramicware quantitatively and qualitatively very important. Apart from the pots used at cooking on the stove or fireplace, the craftsmen of this centre were also renowned for another type of pots, called *moșoaice*, and used in the ritual of the commemoration of the dead. These pots were fired in a reducing atmosphere, decorated with vegetal motives painted with lime with the help of a reed straw. As far as the research of the specialized occupations is concerned, Zgura remains one of the most interesting villages within the Central Moldavian Plateau.

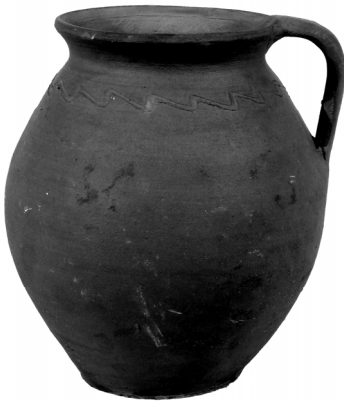
ILUSTRĂȚII

CERAMICĂ DE ZGURA – VASLUI

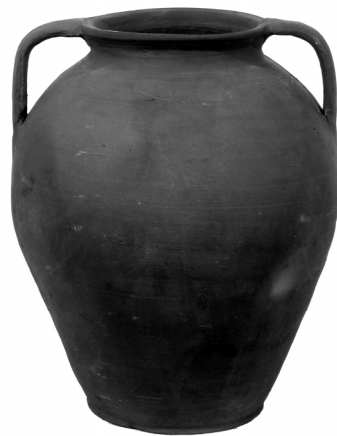
1. Moșoaică – ceramică neagră

2. Moșoaică – ceramică roșie nesmălțuită

3. Oală – ceramică neagră

4. Chiup – ceramică neagră

5. Corn de pază în vie

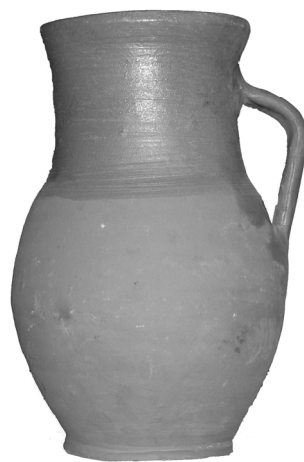
6. Strachină – ceramică neagră

7. Ulcior – ceramică roșie

8. Cană – ceramică roșie

9. Lăptăreț – ceramică roșie